

А. В. Анцімонік

Навук. кір. – А. В. Брадзіхіна, канд. філал. навук, дацэнт

АДЗІНОТА І КАХАННЕ ЯК ЭКЗІСТЭНЦЫЙНЫЯ З'ЯВЫ Ў ЛІРЫЦЫ СУЧАСНЫХ ПАЭТАЎ СЯРЭДНЯГА ПАКАЛЕННЯ

У артыкуле на прыкладзе лірыкі А. Сыса, Л. Сом, В. Шніпа, Л. Рублеўскай, І. Бабкова, Г. Дубянецкай зроблена спроба асэнсавання спецыфікі ўвасаблення адзіноты і кахання ў мастацка-філасофскай сістэме аўтараў. Зроблены высновы аб выключнай значнасці дадзеных экзистэнцыйных з'яў як паасобных феноменаў, так і ў іх непарыўнай сувязі.

Такія невытлумачальныя з'явы, як каханне і адзінота, хвалююць розумы чалавецтва ўжо не адно тысячагоддзе. Актуальным з'яўляецца асэнсаванне гэтых феноменаў і для прадстаўнікоў сярэдняга пакалення беларускіх паэтаў, якія ў большасці выпадкаў прытрымліваюцца традыцыйнага іх разумення. Так, каханне рэпрэзентуецца ў паэзіі А. Сыса, Л. Сом, В. Шніпа, Л. Рублеўскай, І. Бабкова, Г. Дубянецкай альбо як найвялікшы дар, альбо як невыносная пакута. Пры гэтым сэнсаўтваральнай асновай жыцця становіцца форма шчырай і сапраўднай любові, безумоўная важнасць якой неаднаразова падкрэсліваецца ў лірыцы аўтараў.

Э. Фром у сваёй знакамітай працы «Мастацтва кахаць» даводзіць думку пра тое, што «<...> у культуры, дзе прэвалюе рыначная арыентацыя і дзе матэрыяльны поспех уяўляе сабой выбітную каштоўнасць, чалавечыя адносіны прытрымліваюцца тых жа ўзораў, якія кіруюць і рынкам» [1]. На фоне такой сітуацыі героі лірыкі паэтаў сярэдняга пакалення падаюцца рамантычнымі асобамі. Так, суб'ект верша «Зімовая балада» В. Шніпа разумее сваю адрознасць ад сучаснікаў, але не саромеецца рабіць простыя знакі ўвагі аб'екту свайго захаплення, тым самым падкрэсліваючы, насуперак меркаванню спажывецкага грамадства, выключнасць сваёй любові: «А некаму смешна да слёз, / Што я табе кветкі прынёс» [2, с. 12].

Часта акцэнт робіцца на самадастатковасці кахання, якое становіцца адказам на адвечнае пытанне сэнсу чалавечага існавання. Так, у вершы «Каханне, выберы мяне» А. Сыса ўзрушана даводзіцца думка пра ўзаемасувязь гэтых паняццяў:

Каханне, падбяры мяне!
Калі смяротна буду ранен,
ты як сясстрыца на вайне,
слязой загоіш мае раны [3, с. 303].

Любоў, як правіла, нясе ў сабе жыццесцвярджальную сілу, рэпрэзентуе перамогу Эраса над Танатасам:

І пацягне мяне ў невядомы прастор,
Так далёка, адкуль ці вярнуся назад.
Адна толькі каханая крыкне: «Пастой!»,
І дагоніць, нам разам ісці ў снегапад [4, с. 126].

(В. Шніп «За акном, як у бездані, ходзіць туман...»)

Каханне можа надзяліць чалавека спакоем і ўпэўненасцю ў вартасці і каштоўнасці жыцця, адцягнуць увагу ад пакутлівых роздумаў пра сэнс свайго існавання і ад страху смерці (вершы «Фуга цёмнага часу», «Звар'яцелая восень» І. Бабкова, «У горадзе сустрэліся чужым...», «Вецер згінае высокія дрэвы...» В. Шніпа, «Каханне, выберы мяне», «Пацір» А. Сыса, «Я не дам табе памерці...» Л. Сом і інш.). Менавіта каханне з'яўляецца той магутнейшай сілай, якая здольная захапіць усю сутнасць чалавека, яго свядомасць і душу: «І я, забыўшыся на дзень, пісаў / Адной табе і пра цябе адну» [5, с. 57] (верш «4. Гісторыя аднаго кахання» В. Шніпа).

Матыў самоты нярэдка з'яўляецца ў інтымнай лірыцы (у шырокім сэнсе разумення гэтага паняцця) і ў вершах любоўнай тэматыкі ў прыватнасці. Адзінота як з'ява прыцягвае ўвагу і паэтаў сярэдняга пакалення (вершы «Адзінокая зорка гарыць...», «Суразмоўцы далёка – папера...» Л. Сом, «Дворык. Па сходах уверх...» І. Бабкова, «Выкраданне агню», «Сто гадоў гарадской адзіноты...» В. Шніпа і інш.). Неабходна адзначыць, што самота не заўсёды набывае ўласна экзистэнцыйнае напаўненне ў лірыцы аўтараў, часам яна асэнсоўваецца паэтамі як інтымная, бытавая ці псіхалагічная сітуацыя.

Іншымі словамі, сучасная лірыка толькі зрэдку рэпрэзентуе сітуацыю адасобленасці як мастацкую мадэль узаемаадносін асобы са светам, мадэль, якая ўспрымаецца індывідам як вырашэнне праблемы чалавечага існавання. Па словах В. Заманскай, «<...> Здольнасць да адзіноты – паказчык самакаштоўнасці асобы, умова захавання яе ўнутранага свету» [6, с. 168]. Так, лірычная гераіня Л. Сом прызнаецца ў парадаксальным жаданні спазнаць адзіноту і пры гэтым

не адчуваць сябе непаўнацэннай, праз адзіноту сцвярджае ўласную самадастатковасць:

Я ж хачу навучыцца

У зоркі

Яе адзіноце [7, с. 57].

(«Адзінокая зорка гарыць...»)

Значна часцей адзінота асэнсоўваецца як суб'ектыўная сітуацыя. Драматычнае ўспрыманне ўласнай самотнасці неаднаразова гучыць у лірыцы В. Шніпа: «мяне адзінота забіла» [8, с. 24] (верш «Балада жыцця і смерці»); «адзінота забівае нас» [9, с. 239] (верш «Самотна жыць, нібыта мёртвым быць...»). Часам, як у вершы Л. Сом, адзінота персаніфікуецца, набывае матэрыяльнае аблічча: «Ёсць маўкліваць / <...> Адзіноты маёй залатой» [7, с. 38] (верш «Суразмоўцы далёка – папера...»).

Сцвярджанне асобай уласнай самадастатковасці можа рэалізоўвацца і праз каханне. Па-першае, згодна з Э. Фромам, каханне з'яўляецца той актыўнай сілай у чалавеку, якая не толькі разбурае сцены, што аддзяляюць індывіда ад яго блізкіх, але і «<...> аб'ядноўвае яго з іншымі; каханне дапамагае яму пераадолець пачуццё ізаляцыі і адзіноты; пры гэтым дазваляе яму заставацца самім сабой, захоўваць сваю цэласнасць» [1]. Па-другое, «<...> Каханне магчымае, толькі калі два чалавекі звязаны адзін з адным цэнтрамі існавання, а значыць кожны з іх успрымае сябе з глыбіні свайго існавання» [1]. Дадзеныя тэзісы знаходзяць увасабленне ў творчасці паэтаў сярэдняга пакалення. Напрыклад, у вершы «Я...» А. Сыса засяроджваецца ўвага на імкненні чалавека да любові, якая б была накіраваная толькі на яго сапраўдную духоўную сутнасць: «пакахай мяне / такім як ёсць» [3, с. 244]. Выяўленне асабістай індывідуальнасці часта патрабуе прысутнасці іншага, духоўна блізкага чалавека, а таму адчуванне спраўджанасці свайго «Я» ў злучанасці з каханым становіцца важным для лірычных герояў. Да прыкладу, у вершы «Па-за вокнамі дождж пляце павуцінне сну...» І. Бабкова чытаем: «І холад тваіх рук, і морак тваіх губ / У паўзмроку тваіх вачэй блукае мой цень» [10, с. 24].

Паэты традыцыйна асэнсоўваюць каханне як сэнсаўтваральную аснову жыцця (вершы «Вось і сонца за сосны зайшло», «Вось і ўсё... Цябе са мной няма...» В. Шніпа, «Балада пра недаступную прыгажосць», «Паўстане з хваляў часу Авалон...» Л. Рублеўскай, «Фуга цёмнага часу» І. Бабкова і інш.). Такое разуменне феномена

любаві, раней неаднойчы прагучаўшае ў гісторыі літаратуры, калісьці было трапна сфармулявана Ж.-П. Сартрам: «Вось крыніца радасці каханья, калі яна ёсць: пачуццё, што наша існаванне апраўдана» [11, с. 217]. Так, у вершы «Вось і ўсё... Цябе са мной няма...» В. Шніпа лірычны герой адзначае безумоўную важнасць каханай для свайго існавання, расстанне з якой атаясамліваецца з прамой пагрозай яго жыццю: «Мне пара ў чужыну ад'язжаць, / Дзе, магчыма, без цябе памру» [5, с. 63]. Падобная думка з'яўляецца тэкстаўтваральнай і ў вершы «Княгіня» Л. Рублеўскай. У вершы «Пацір» А. Сыса жыццё таксама апынаецца пад пагрозай з-за нерэалізаванай, неразделенай любаві: «А ён канчаўся ў знямозе – / ніхто яго не пакахаў» [3, с. 181–182].

Нарэшце, немалаважнае месца ў лірыцы паэтаў сярэдняга пакалення займае цесная знітанасць адзіноты і каханья, таму што апошняе часта рэпрэзентуецца лірычнымі героямі як нешчаслівы і недасяжны ідэал. Што цікава, такая пазіцыя заўважная часцей у лірыцы паэтак-жанчын, хаця яна нярэдка выказваецца ролевымі героямі-мужчынамі. Апошнія звычайна ўяўляюць сабой тыповых няшчасных закаханых, якія акцэнтуюць увагу на ўласных перажываннях, а аб'екты іх пачуццяў здольныя толькі на эгаістычнае сябелюбства (верш «Прабач, я чортаў паэт...» Л. Сом, «Балада пра недаступную прыгажосць» Л. Рублеўскай, «Забірай» Г. Дубянецкай).

Рэфлексуючы над уласнымі пачуццямі, лірычныя героі перажываюць пакутлівы стан, калі «Навыдумлялася каханне, / Якога быць не можа з намі» [7, с. 86] (верш «Навыдумлялася каханне...» Л. Сом); калі да перажывання любаві далучаюцца думкі пра ўласную смерць: «мой любы дамавіну мне зрабі / з рук тваіх» [12, с. 76] (верш «Fatiguee» Г. Дубянецкай); калі з вуснаў вырываецца: «Навошта жыць, калі яна – не тут» [13, с. 31] (верш «Паўстане з хваляў часу Авалон...» Г. Рублеўскай).

Часта ў лірыцы аўтараў прасочваецца матыў немагчымасці дасягнення шчаслівага каханья, таго стану, калі, па словах Э. Фрома, праяўляецца «<...> парадокс: дзве істоты становяцца адной і застаюцца пры гэтым дзвюма» [1]. Разумеючы гэта, лірычная гераіня верша «Трымаць цябе за руку...» Л. Сом прызнаецца: «І мы, начныя звяры, / Занадта любім сябе, / Сваю адзіноту разам» [14, с. 28]. Акрамя таго, паэты зазначаюць, што сапраўднае каханне ў сучасным свеце з'яўляецца рэдкім феноменам, выключнай з'явай (вершы «Балада валацугі», «Балада Паўліны Мядзёлкі» В. Шніпа, «Усе мы філосафы...», «Нашы прыстойныя п'янкі...» Л. Сом, «Ля бюста

Пашкевічанкі», «Балада пра недаступную прыгажосць» Л. Рублеўскай, «Калі люблю» А. Сыса і інш.).

Такім чынам, феномены адзіноты і кахання асэнсоўваюцца паэтамі сярэдняга пакалення і як унікальныя асобныя з’явы, і як звязаныя паняцці. Каханне ў вершах творцаў мае традыцыйнае мастацкае вырашэнне, разглядаецца ці ў якасці жыццёўтваральнай асновы, эквіваленту шчасця, ці ў якасці вялікай пакуты і недасяжнага ідэалу. Адзінота ўсведамляецца А. Сысам, Л. Сом, В. Шніпам, Л. Рублеўскай, І. Бабковым, Г. Дубянецкай экзістэнцыйнай праблемай магчымасці самавыяўлення альбо паўстае бытавой, псіхалагічнай ці інтымнай сітуацыяй. Важнае месца ў творчасці аўтараў займае знітаванасць адзіноты і кахання, усведамленне лірычнымі героямі распаўсюджанай з’явы «адзіноты ўдваіх».

Спіс літаратуры

1 Фромм, Э. Искусство любить [Электронный ресурс] / Э. Фромм. – Режим доступа: http://www.e-reading.club/bookreader.php/60817/Fromm_-_Iskusstvo_lyubit%27.html. – Дата доступа: 02.02.2016.

2 Шніп, В. Інквізіцыя / В. Шніп. – Маладзечна: Бібліятэчка часопіса «КУФЭРАК Віленшчыны», 2002. – 84 с.

3 Сыс, А. Лён: выбраныя творы / А. Сыс. – Мінск: Кнігазбор, 2006. – 436 с.

4 Шніп, В. Шляхам ветру: вершы / В. Шніп. – Мінск: Маст. літ., 1990. – 135 с.

5 Шніп, В. Беларускае мора: вершы / В. Шніп. – Мінск: Маст. літ., 2004. – 142 с.

6 Заманская В. В. Экзистенциальная традиция в русской литературе XX века. Диалоги на границе столетий: учебное пособие. – М.: Флинта: Наука, 2002. – 304 с.

7 Сом, Л. Свабода Слова Зіма: вершы / Л. Сом. – Мінск: Логвінаў, 2005. – 130 с.

8 Шніп, В. Выратаванне атрутай. Рублеўская, Л. Над замкавай вежай / В. Шніп, Л. Рублеўская. – Маладзечна, 2003. – 128 с.

9 Шніп, В. Балада камянёў: паэзія і проза / В. Шніп. – Мінск: Маст. літ., 2006. – 318 с.

10 Бабкоў, І. Герой вайны за празрыстасць / І. Бабкоў. – Мінск: БГАКЦ, 1998. – 92 с.

11 Сартр, Ж.-П. Первичное отношение к другому: любовь, язык, мазохизм / Ж.-П. Сартр // Проблема человека в западной философии: сборник переводов с английского, немецкого, французского / под ред. Ю. Н. Попова. – М.: Прогресс, 1988. – С. 207 – 228.

12 Дубянецкая, Г. Анадыямэна: вершы / Г. Дубянецкая. – Мінск: «Медисонт», 2008. – 92 с.

- 13 Рублеўская, Л. Рыцарскія хронікі. Шніп, В. Воўчы
вечер /Л. Рублеўская, В. Шніп. – Маладзечна, 2001. – 82
с.
- 14 Сом, Л. Каралева прыйдзе ноччу: вершы пра каханне / Л. Сом. –
Мінск: І. П. Логвінаў, 2007. – 88 с.

РЕПОЗИТОРИЙ ГГУ ИМЕНИ Ф. СКОРИНЫ